

ІНФОРМАЦІЙНА ГІГІЄНА (Оксана Мороз)

ЧИ ІСНУЄ РЕАЛЬНА ПРОБЛЕМА З ІНФОРМАЦІЙНОЮ ГІГІЄНОЮ УКРАЇНЦІВ?

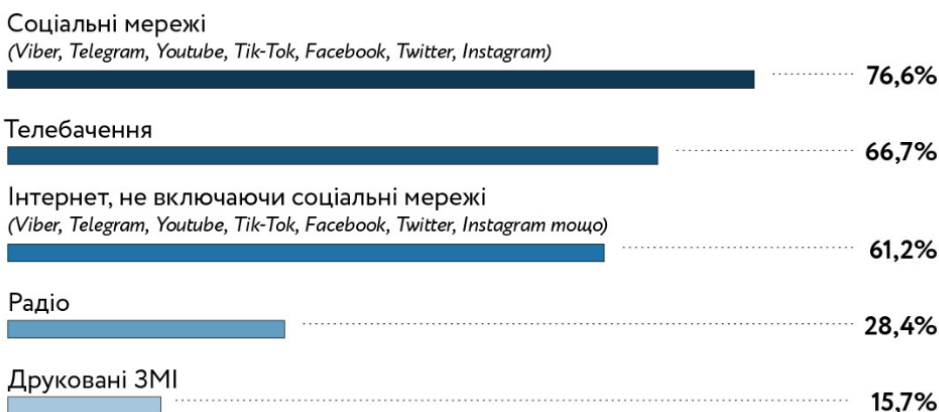
До повномасштабного російського вторгнення 42% українців ніколи не перевіряли інформацію на достовірність. 32% визначали правдивість новин інтуїтивно [[Дослідження: Детектор Медіа «Індекс медіаграмотності українців»](#) (березень 2021)].

Половина українців стверджували, що вміють відрізнити фейки. Насправді лише 3% опитуваних змогли відокремити правду від брехні [[Дослідження: USAID-Internews «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа»](#) (жовтень, 2020)].

Наразі ключовим джерелом новинної інформації для 77% українців є соціальні мережі. Найпоширенішою серед них є Telegram, на другому та третьому місцях YouTube та Facebook.

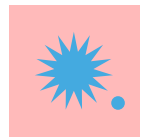
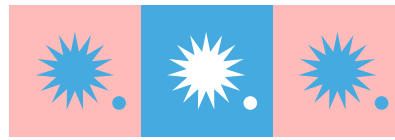
Ілюстрація #1: [опитування](#) ОПОРА травень 2022 року.

ТРАВЕНЬ 2022

ЦИФРОВА ЕРА

Ми живемо в період переходу від аналогової до цифрової ери. Остання змінила все, що стосується інформації: кількість, якість, форму, концентрацію вірусів. З'явилися й нові можливості для маніпуляторів та шахраїв. Паразитуючи на цифрових платформах, вони збирають наші дані й використовують їх для того, щоб персоналізувати власні повідомлення.

Ілюстрація #1: концентрація фейків у інфополі та доступність їх створення.

	ДО 2000	2000-2014	2014+ →
Увійти на ринок	СКЛАДНО	ЛЕГШЕ	ДУЖЕ ЛЕГКО
Кількість вірусів	МАЛО	БІЛЬШЕ	ДУЖЕ БАГАТО
Інструменти	МАЛО	БІЛЬШЕ	ДУЖЕ БАГАТО

Користуючись інтернетом та соціальними мережами, людина думає, що отримує безкоштовний контент (новини, ігри, відео, додатки тощо). Проте на створення цієї інформації витрачаються реальні гроші й час. Мабуть, ви чули відомий вислів: «Якщо не платимо, товар — це ми». Він якнайкраще ілюструє нашу цифрову реальність. Адже увага та персональні дані — нова валюта цифрової епохи.

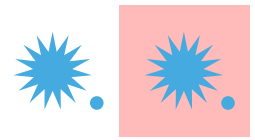
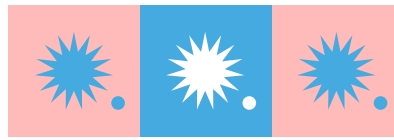
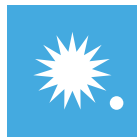
Як це працює?

- Відомо: чим довше соціальні мережі утримують нашу увагу, тим більше інформації про нас (що ми читаємо, поширюємо, коментуємо, купуємо, з ким контактуємо) отримують. На основі цієї інформації створюється цифровий портрет користувача й це дозволяє зарахувати нас в ту чи іншу цільову аудиторію для таргетованої реклами.
- Маніпуляторам замало інформації, яку їй готові офіційно та за плату передати соціальні мережі. Тому вони створюють додаткові інструменти, що допомагають збирати про нас інформацію: тести, флешмоби, ігри тощо.

Ілюстрація #2: наші дані — нова валюта цифрової ери.

**Інформаційні віруси =
правда + напівправда + брехня + маніпуляції**

YOUTUBE

Відеоконтент домінує серед уподобань сучасних школярів. От тільки алгоритми YouTube майже не фільтрують інформацію.

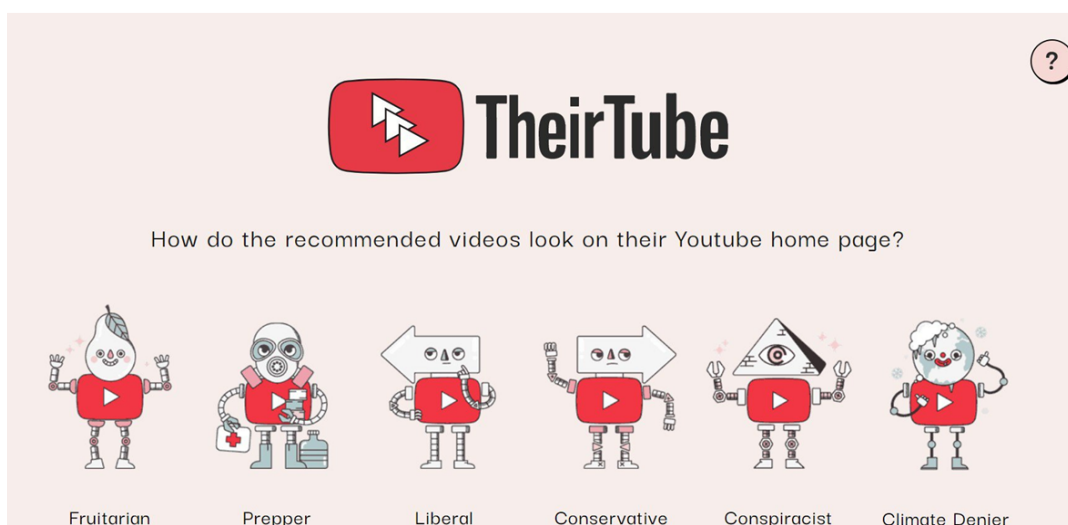
Як працюють і маніпулюють алгоритми відеохостингу?

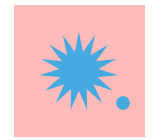
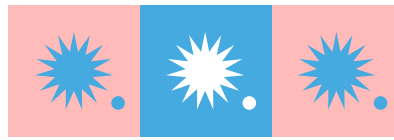
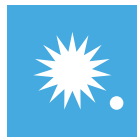
- **Кроляча нора.** Ви обираєте ролик, переглядаєте його. Відеохостинг аналізує вашу взаємодію (тривалість перегляду, реакції, коментарі). Також він збирає дані про ваш цифровий слід в інтернеті (які сайти відвідували, що читали, що замовляли). На основі всієї цієї інформації для вас підбирають відеорекомендації. Окрім відео на тему, яку ми шукаємо, він також пропонує ролики лише віддалено пов'язані з нею, але, по суті, зовсім про інше. На рекомендації впливає навіть мова пошукового запиту.
- **Користувацька диктатура.** Популярними стають емоційні, красиві, короткі, агресивні, смішні ролики. Усе зроблено для того, щоб ви клікнули на відео (гучні емоційні заголовки) і подивилися його до кінця (коротко та динамічно).
- **Аналогія.** YouTube аналізує дії інших людей, які переглядали те ж саме відео, що й ви, та може надалі рекомендувати вам переглянути те, що раніше дивились вони.
- **Популярність.** Тут можна сфальсифікувати геть усі показники: кількість переглядів, лайків, дизлайків, коментарів. Усе це впливає на популярність і рейтинг відео, тобто на те, з'явиться воно в перших рядках пошуку чи ні.

Таким чином алгоритми YouTube працюють, як таргетинг у інтернет-магазині: нам пропонують популярні відео, дотичні до теми, яку ми шукаємо.

В YouTube ви швидко потрапляєте в налаштовану під ваші інтереси інформаційну бульбашку.

Ілюстрація #3: YouTube буде різний для кожного з нас. [TheirTube](#).

Як безпечно користуватись YouTube?

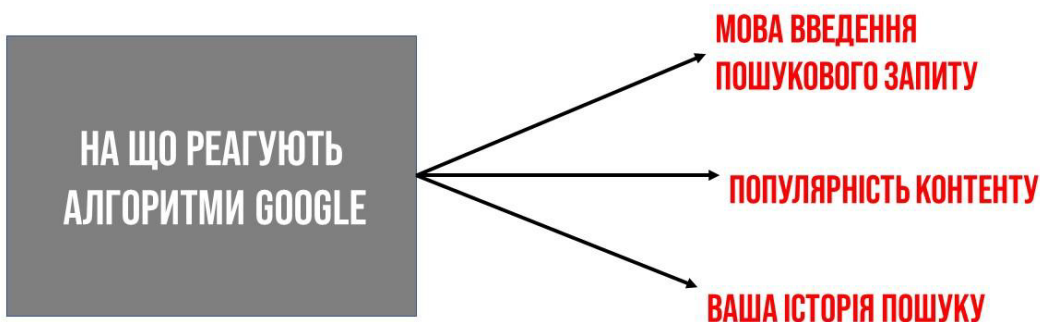
- Переглянути, які відео вам зараз рекомендує YouTube.
- Позначити ті, які не відповідають вашим інтересам/критеріям достовірності.
- НЕ обирати для перегляду ролик, орієнтуючись лише на рекомендації YouTube — обирати самим.
- Пам'ятайте YouTube використовують маніпулятори та шахраї.

GOOGLE

Що впливає на видачу Google?

- **Мова, якою ви вводите запит.** На запит російською у перших рядках видачі з'являться російські сайти, які відповідно й трактуватимуть ваше питання.
- **Популярність серед користувачів.** Маніпулятори це знають та активно користуються послугами ботів для створення штучної популярності.
- **Ваша історія пошуку.** Тут йдеться не лише про сам пошуковик, але й про суміжні сервіси, наприклад, YouTube чи Gmail. Як і будь-який сервіс Google аналізує ваші попередні запити та намагається підлаштуватись під ваші інтереси. Враховується навіть ваш час взаємодії з контентом: як довго ви читали новину, переглядали сайт, наскільки глибоко взаємодіяли тощо.

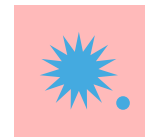
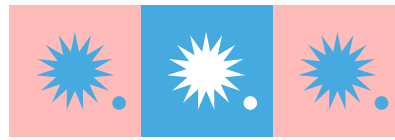
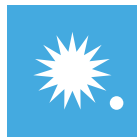
Ілюстрація #4: Як працює пошук в Google

Таким чином порядок посилань, які ви отримаєте в результаті Google запиту, не є випадковим. Алгоритми вже підлаштували його під вас. А маніпулятори скористались доступними інструментами, щоб закріпити свою інформацію в топі.

В Google можна підробляти все

- Наприклад, утрутившись в алгоритми пошуковика, можна зробити вигідну атаку на бізнес конкурента.
- Або змінити назву будь-якої установи/державного органу. Наприклад, під час інформаційних атак на Уляну Супрун українське Міністерство охорони здоров'я

стало Міністерством похорон здоров'я.

- Російські маніпулятори втручались навіть у сервіс Google перекладача.

Як безпечно користуватись Google?

- Гуглити українською та користуватися українським інтерфейсом.
- Перевіряти джерела: це медіа з гарною репутацією чи «ресурс-помийка»?
- Шукати новини не в Google, а в [«Білому списку медіа»](#) від Інституту масової інформації.

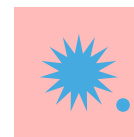
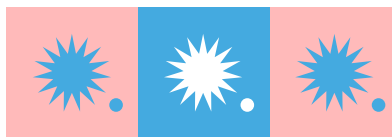
TELEGRAM

Як маніпулює Telegram?

- **Мережа.** Створюється ціла сітка анонімних телеграм-каналів. Канали репостять інформацію одне одного. Людина підписується на кілька з них, вважаючи, що споживає інформацію з різних незалежних джерел, але насправді отримує дані тільки від одного кола маніпуляторів, які загортають користувача в так званий «інформаційний кокон».
- **Утаємниченість.** Вам пропонують таємну, інсайдерську інформацію.
- **Ілюзія популярності.** За це відповідають боти. У Телеграмі це цілком доступний і недорогий інструмент. З їхньою допомогою накручують перегляди й аудиторію для Телеграм каналів.
- **Легалізація.** Далі важливо цю анонімну інформацію легалізувати — через блогерів, або через медіа. А краще відразу обох — так спрацює авторитет цілком реальних та відомих людей.

Ілюстрація #5: Схема маніпуляції в Telegram

ПРОСТІ КРОКИ ДО ПОКРАЩЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГІГІЄНИ

Перші кроки до інформаційної гігієни дитини чи дорослого прості, проте дієві.

- **Виконайте аудит** свого інформаційного поля. Видаліть канали, у яких присутня маніпуляція:
- **YouTube**: перегляньте список відео, які вам рекомендує відеохостинг. Натисніть «Не цікавить» (опція з'являється, якщо натиснути на три крапки внизу справа під відео), якщо вони не відповідають вашим інтересам чи опираються на ненадійні джерела інформації;
- **Google**: встановіть український інтерфейс і гугліть українською. Це мінімізує вплив російських сайтів, які можуть містити фейкову інформацію;
- **Telegram**: перегляньте канали, на які ви підписані. Відпишіться від анонімних каналів і ресурсів-помийок.

ДОДАТКИ:

- Безкоштовний онлайн-курс для вчителів на платформі Prometheus [«Інформаційна гігієна. Як розпізнати брехню в соцмережах, в інтернеті та на телебаченні»](#)
- [YouTube](#) та [Facebook](#) ініціативи з інформаційної гігієни «Як не стати овочем»
- [Дезінформація огляд «Детектор медіа»](#)
- [Дезінформація в Європі](#)
- [Нота Єнота](#)
- [StopFake](#)
- [VoxCheck](#)
- [По той бік новин](#)
- [Маніпулятор. Навчальна гра](#)
- [Служу деменції! Перевірте, чи вийшов би з вас російський дезінформатор](#)